

zeteit, az időszerű vitamodorról dacolva, anélkül tehát, hogy meggyőződéseikkel duellumot akarnának játszani.

Ellenkezőleg: ez a kötet a legtávolabbról sem emlékeztet az arca dobott érvelésekre. Ez a kötet sokkal inkább hitek és kételyek gyümölcösöző kontrasztja, amely nem hideg fejtegetésekbe fagyasztva áll elő, hanem egy félig-meddig megülepedett (azaz pillanatról pillanatra alakuló) költészeti nyugtalanságban terem. Mert *A kigyó bőre* költészet (miközben folyamatos és lelkes hivatkozás a bölcseletre), szabad műfajú esszé, nyolc fejezete (ahogy a könyv alcímében olvashatni): *Nyolc dialógus a létről*. Valójában egy nyolcteteles, nagyszerű töredékről van szó, ahol az egyes részek fejéül írt törzsfogalmak (*Hagyomány, Szabadság, Duma, Írás és irodalom, Kép és képtelenség, Változás, Erőszak, Út*) arra jók, hogy a határszegésre kapható költőésznek legyen min túlcsapnia. A szerzők ugyanis mondatokat akarnak, kicsíráztatni személyiségüket, vibrálni, hatni. A töredékben lakozó egész emléket szólaltatni meg. És a nyolc dialogizált traktátum a részletnek (legyen az élmény, emlék, tudás, fogalomtisztázó aprómunka) olyan mély átélését, annyiféle színét, árnyát, titkát, vigaszát és vigasztalanságát adja, hogy az már csakugyan egyfajta

teljességként mutatkozik. Vasadi Péter és Végh Attila egy (új?) dekadens korban a dekadencia leg-szebb erényére tanítanak: az együtt-érzésre. Ami, ugye, Nietzsche szerint: együtt-szenvedés.

Igen, *A kigyó bőre* szenvedés is; ahogy bizonyos értelemben minden költészet kín és gyötrellem. És remény a reménytelenség méhében. Íme, ez a fal. De – mondja a könyvben egy helyütt Vasadi – „ne állj meg. [...] menj tovább. Ez az út. Átmegyünk a falon.” *A kigyó bőre*t olvasva legalábbis erős hajlam támad az emberben, hogy megpróbáljon magasabb lenni némely falaknál.

KELEMEN LAJOS

(Kortárs Kiadó, Budapest, 2005,
104 oldal, 1300 Ft)

Intézményesség és kulturális közvetítettség

Hiánypótló a Ráció Kiadó *techné és theória* sorozatában megjelent kötet, amely a szellemtudományok átfogó paradigmaváltásának kulcsszempontjait veszi sorra. A kiadvány az egyetem, az irodalomtudomány mint identitás problémájával, a

kommunikáció és a megértés viszonylataival foglalkozik, azon diszciplináris fordulat jegyében, amely szerint túlonként erős ellentét feszül a hagyományos filológia irodalomfogalma és a kultúra antropológiailag, szociálisan vagy technológiailag meghatározott felfogása között. A szerkesztők a tanulmányok összeállításával ezt a merev oppozíciót próbálták mintegy dekonstruálni, az ellentétképzés elágazásaira, a viszonylagosságra, az egymást tételező szellemi és intézményes jellegű perspektívák szerepére akarván felhívni a figyelmet.

A tanulmányok, melyek magyarul most látnak először napvilágot, olyan szerzőktől valók, mint Pierre Bordieu, Jacques Derrida, Rodolphe Gasché, Hans Robert Jauss, Friedrich Kittler, Niklas Luhmann vagy Samuel Weber.

Elsőrendű nívó a kötetnek, hogy először közli magyar nyelven Humberto Maturana és Francisco Varela *Autopoiézis* című értekezését. Az autopoiézis fogalmát sokan idézték az utóbbi években, s immár alaposan utánanézhethet a szélesebb olvasóközönség is annak, mire utalnak azok, akik a társadalmi-kulturális rendszerek ezen új értelmezésére hivatkoznak. Természetesen Luhmann ide vonatkozó tanulmánya is szerepel a kötetben, ő ültette át Maturanaék autopoiézis-fogalmát a kultu-

rális rendszerek elemzésébe. Szerinte egy rendszer önreprodukción képes, sőt ez a lényege, nem külső beavatkozások hatására funkcionál. A megértés eszerint nem más, mint egy másik rendszer önreferenciájára vonatkozó, önreferenciálisan szituált megfigyelés. Luhmann a megfigyelés, az információközlés és a megértés folyamatáról ír, elsősorban az oktatás tekintetében, de összehasonlítva azt a társasági és a terapeutikus

közléssel, illetve a megértési beszédhelyzettel is.

A fakultások vitája című fejezet az egyetem, a szellemtudományok helyzetét tárgyalja. Derrida az ókori *moklosz*, vagyis egy hajó megmozdítására szolgáló emelőszerkezet, ajtónyitáshoz szükséges fadarab metaforájára hivatkozik, olyan támpontokat látatva ezzel, amelyek egy új, ezredforduló körüli egyetem megalapítására szolgálhatnak. Természetesen a felvilágosodás nagy egyetemalapítóira, Kantra és Humboldtra hivatkozik; az ő szövegeiket dekonstruálva kimutatja, hogy az autonóm igazság és a politikai praxis különválasztása voltaképpen sosem sikerült. Jauss a hermeneutika eredményeit alkalmazza *A szellemtudományok mintaszereúsége a diszciplínák párbeszédében* című alapos tanulmányában. Szerinte a szellemtudományok, amelyek, ellentétben a természettudományokkal, képesek az

emberi önmegértéshez is eljuttatni, négy meghatározó vonással rendelkeznek. Integratívan mintaszerűek (ez a folyamatosan más területekre is rászoruló önkeresés jó oldala), képesek a dialogikus egység megteremtésére, ezzel összefüggésben határátlépők, így orvosolják a szellemi kultúra pozitívista eredetre visszavezethető kisebbségi érzését. A szellemtudományok pótolhatatlanok a diszciplínák történetében, ha valamit filozófiailag, történetileg, nyelvtanilag és esztétikailag kívánunk megérteni.

Külön érdeme a tanulmánygyűjteménynek Haug és Graevenitz az irodalomtudomány mint kultúratudomány helyzetéről szóló vitájának közlése. Az *Írás és különbség* című fejezet pedig az ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoportjának állandó kutatási területével, a medialitással foglalkozik. Derrida például az elmúlt századok gondolkodási és irodalmi tevékenységét az úgynevezett papír-kultúrába utalja. Éppen abban az átmeneti korszakban élünk, amelyben a kommunikációs közvetítettség anyagszerűségének variatívává válása okán – hiszen a könyv, folyóirat, jegyzetfüzet mellett a számítógép képernyője, az internet különféle lehetőségei is megjelentek – maga az értelemképzés, a jelentésadás is módosul.

PAYER IMRE

(Szerkesztette Bónus Tibor; Kelemen Pál és Molnár Gábor Tamás, Ráció Kiadó, Budapest, 2005, 512 oldal, 3600 Ft)

A kreativitás mintázatai

Ritka műfaj a filozófiában az esettanulmány-gyűjtemény. Miután a „nagy elbeszélések”: a filozófiai drámák és regények kora lejárt, a könyveket egyre inkább kiszorító válogatáskötetek rendezőelve többnyire a hasonló téma vagy az azonos szerző. A filozófusok ma lineáris cselekményű („argumentatív”) novellákat vagy expresszivisták pamfleteket írnak; a kötetek ezeket ömlesztik egymás mellé, s félő, hogy egyik részről az aggodalmas precizitás, a másiktól a retorizáló avantgardizmus defilozofizálja: vagy perspektívátlaná, vagy felszínessé teszi a filozófiát. Az esettanulmány-gyűjtemény műfaja éppen ezt a problémát kerüli ki: a precízen argumentált töredékeket egy perspektivikus intenció jegyében egyetlen, nagy ívű narratívára fűzi a szerkesztői előszó. A tanulmányok kettős funkciót töltenek be: inherens tanulságaikon túl a programmatikus előszó állításait is alátámasztják saját területük eredményeivel.

A *Kreativitás mintázatai* koncepciózus egészé gyűrt esettanulmányok gyűjteménye; emellett – a Palló Gábor szerkesztette *Recepció és kreativitás* sorozat darabjaként – egy (még) tágabb koncepció szerves részét is képezi. Tematikus kohéziót éppen a sorozathoz kapcsolódás teremti. Palló hétközetese a magyar